

Людмила АЛЕКСЕЄНКО

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ НА СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТІВ РИНКУ

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти взаємодії інститутів ринку та держави. Особливу увагу акцентовано на зростанні ролі міжнародних фінансових інституцій в координації зусиль держав щодо протидії диспропорціям економічного розвитку та розробці антикризових дій; аргументації доцільності пошуку прагматичного компромісу між ринковими системами та інституціями держави; виборі стратегічних напрямів розвитку конкурентоспроможної економіки з метою забезпечення її соціальної орієнтованості.

The theoretical and practical aspects of the institutes of the market and the state cooperation are reviewed. Special attention is drawn to ascending role of international financial institutions which coordinate the efforts of the states concerning the problems of counteraction (reaction) to disproportions of economic development and working out activities to prevent crises. The author of the article proves that the search of pragmatical compromise between market systems and state institutions as well as the choice of strategic development trends of competitive economics with the purpose of maintenance its social orientation are important.

Всесвітнє визнання існування глобальної економіки потребує розробки заходів з усунення прорахунків ринкової системи та сприяння створенню відкритого громадянського суспільства. Тому діяльність Економічної і Соціальної рад Організації Об'єднаних Націй, міжнародних інституцій спрямована на фінансову та політичну підтримку економічних реформ.

Дослідженню проблем суспільного вибору та механізмів реалізації економічної політики в умовах формування відкритого громадянського суспільства присвячені праці вітчизняних науковців В. Андрущенка, В. Базилевича,

О. Барановського, В. Геєця, Б. Кваснюка, В. Корнєєва, М. Крупки, І. Лютого, В. Міщенко, О. Мозгового, П. Нікіфорова, А. Пересади, С. Реверчука, В. Федосова, С. Юрія. Велике значення має вивчення загальнотеоретичних проблем розвитку світового фінансового ринку в умовах глобалізації економіки, його інституціональної структури, інструментів, що використовуються на міжнародному ринку позичкових капіталів. Ці та низка інших питань, які висвітлені в працях відомих російських економістів К. Бикова, Д. Михайлова, В. Мусатова, Б. Рубцова, Г. Фетисова.

Водночас розходження в наукових підходах до практичних аспектів реалізації інституціональних засад ринку і держави свідчать про дискусійність щодо новітніх тенденцій розвитку фінансових відносин. Метою даної публікації є комплексне дослідження теоретичних та практичних аспектів взаємодії економічних суб'єктів та держави і визначення можливостей залучення інститутів ринку для забезпечення стабілізації економічного зростання в Україні.

Ускладнення взаємозв'язків між державою та інститутами ринку зумовлено розширенням сфери діяльності і економічних інтересів потужних підприємств й фінансових установ. Формування "нової економіки" сприяло становленню інститутів ринку та їх виходу на світовий рівень. Розгортання процесів глобалізації зумовлено розширенням інтересів приватного бізнесу та пошуком державами прагматичного компромісу між механізмами впливу ринкової системи на інститути держави.

Інституціональна школа, що орієнтується на дослідження проблем суспільного вибору, особливу увагу приділяє взаємозв'язку політичної системи і державних заходів, спрямованих на реалізацію економічної політики. Ефективність функціонування системи державного управління залежить від взаємодії інститутів ринкової економіки і держави; відпрацювання дієвої системної економічної структури. Теоретичні положення сучасної економічної науки з проблем становлення і розвитку соціально-економічної моделі національної економіки потребують:

- визначення змісту й особливостей державного регулювання в умовах глобалізації економіки;
- характеристики специфіки становлення інститутів ринку в економіках, що трансформуються;
- відстеження еволюції інститутів

ринку в умовах глобалізації економіки і виявлення змін у їхній інституціональній структурі;

- виявлення способів поширення фінансових криз на світовому фінансовому ринку;
- дослідження і характеристики напрямів, у рамках яких вплив державного регулювання є доцільним для уникнення можливих дисбалансів економічного розвитку;
- визначення засад підвищення стійкості інститутів ринку економік, що трансформуються, до процесів глобалізації.

Національні інтереси держави полягають у встановленні прагматико-економічних відносин з іншими державами світу, сприйняття кожної держави міжнародним співтовариством як повноцінного і рівноправного його члена. При виявленні закономірностей формування сучасної моделі взаємодії інститутів ринку і держави особливу увагу приділяють систематизації їх взаємодії з урахуванням, зокрема, досвіду діяльності міжнародних інституцій. Зрозуміло, що вивчити й детально проаналізувати всі аспекти діяльності міжнародних фінансових інституцій доволі проблематично. Проте загалом основні засади регулювання ринку капіталів можна звести до таких основних положень.

По-перше, діяльність більшості міжнародних економічних організацій стає дедалі більше взаємозалежною.

По-друге, при виборі пріоритетів співпраці МВФ приділяє особливу увагу дотриманню країнами основних засад ефективного функціонування економіки відповідно до Кодексу порядної практики (Codes of Good Practices).

По-третє, звичним є те, що негнучкі політико-економічні умови кредитування деякі фінансисти розглядають як своєрідний диктат з боку МВФ. Зокрема, Дж. Сакс і Дж. Стігліц критикують МВФ

за жорстке нав'язування монетарної політики, дерегулювання економіки, скорочення господарських функцій держав і неефективне здійснення політики приватизації [1, 2].

По-четверте, у зв'язку зі зростанням обігу капіталів змінюється системний підхід МВФ до проблем регулювання платіжних балансів; особлива увага при цьому приділяється статтям платіжного балансу, що пов'язані з рухом капіталів. Водночас фонд вживає дієвих заходів щодо посилення нагляду за трансформацією кредитних установ [3].

По-п'яте, масштаби і вплив фінансових криз у відкритій світовій економіці суттєво модифікуються. Giustiniani Alessandro, Kronenberg Roger P. в праці "Financial Sector Conditionality: Is Tougher Better?" (2005) відмітили, що після азійської фінансової кризи МВФ відпрацював погоджувальну процедуру щодо реформування фінансового сектору економіки [4]. Щодо особливостей причин і наслідків фінансових криз, які сколихнули світову економіку, то М. Камдессю у праці "Capital flows, crises and the private sector" [5] зазначив, що попередження криз і регулювання розвитку приватного сектору економіки та руху капіталу є взаємопов'язаними, тому потребують дотримання таких основних принципів: сприяння розвитку вільного ринку за допомогою застосування визначених стандартів і принципів ефективного управління; зміцнення стійкого партнерства між банками й фінансовими установами та їхніми незалежними і корпоративними клієнтами, а також застосування кризового менеджменту з урахуванням інтересів учасників ринку.

Водночас поступова лібералізація фінансового сектору сприяє зростанню обсягів інвестицій і заощаджень та їхньому ефективному вкладанню (зокрема, у фінансування інновацій), що приводить до скорочення попиту на

послуги фінансових посередників і відповідно диверсифікації ризиків. В даному контексті варто також зауважити, що в умовах розширення сфери діяльності ринкових структур доцільно скерувати економічну політику держави на підтримку соціальної сфери. З метою координації кон'юнктурної і структурної політики та зменшення зловживань в економічній площині Конвенціями ООН по боротьбі з корупцією та підкупом іноземних посадових осіб при здійсненні міжнародних угод, Конвенцією Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію передбачені заходи, спрямовані на отримання достовірної інформації про сплату податків, дивідендів урядів і компаній; уніфікацію правового регулювання трансферного ціноутворення з метою запобігання незаконного заниження прибутків транснаціональними корпораціями.

Аналізуючи у контексті вищезазначеного співпрацю України з МВФ на різних етапах, варто зауважити, що вона загалом сприяла вирішенню проблем платіжного балансу, державного боргу, стимулювала системне проведення податкової реформи, структурування паливно-енергетичного комплексу, привертала увагу до соціальних проблем. До того ж, багатогранність відносин і координація спільних заходів із МВФ сприяли розширенню можливостей взаємодії з іншими міжнародними фінансовими інституціями.

У рамках реалізації кредитних програм в Україні за 2006–2007 рр.:

- 1) активізовано реалізацію системного проекту Світового банку "Позики на політику розвитку – II", кошти якого спрямовані на підтримку державного бюджету;

- 2) здійснюється підготовка спільного зі Світовим банком проекту "Модернізація державних фінансів" з метою посилення системи управління державними

фінансами шляхом підвищення інституційної спроможності органів влади, що здійснюють безпосереднє управління державними коштами (сума позики 50 млн. дол. США);

3) започатковано співробітництво України з Європейським інвестиційним банком та Північним інвестиційним банком, наразі здійснюються заходи для набуття чинності рамкової угоди між Україною та Північним інвестиційним банком, яка була ратифікована у вересні 2006 року.

В економічній системі спостерігається взаємопереплетіння і взаємопроникнення між інститутами ринку і держави. Так, Botman Dennis P. J., Diks Cees G. H. в праці "The Role of Domestic and Foreign Investors in a Simple Model of Speculative Attacks" (2005) дослідили залежність діяльності зовнішніх і внутрішніх інвесторів як від наявності урядових гарантій, так і від зміни внутрішньої дисконтної ставки; визначили стратегію діяльності національних інвесторів у випадку "утечі" капіталів ("to take the lead during capital flight") [7]. Вважаємо, що в сучасних умовах виникає необхідність розробки системи заходів для здійснення єдиної державної політики щодо захисту інтересів учасників національного ринку від можливих негативних впливів глобалізаційних процесів (немотивованості встановлення протекціоністських перепон; проведення фінансових спекулятивних операцій); створення сприятливих умов для розвитку і функціонування ринкової інфраструктури; ефективної мобілізації й розміщення фінансових інструментів (заощаджень, інвестицій) учасниками ринку; матеріальної відповідальності за дотримання учасниками ринку вимог законодавства; запобігання монополізації і створення умов розвитку конкуренції; контролю за прозорістю та відкритістю інститутів ринку; сприяння інтеграції в європейський і світовий економічний простір.

Зауважимо, що країни з трансформаційною економікою, в тому числі і Україна, активізували вихід на ринки капіталу. Водночас зростання їхньої зовнішньої заборгованості ускладнює міжнародний рух капіталів (мова іде про те, що цим державам важливо уникнути боргового "зашморгу" у взаємовідносинах з міжнародними фінансовими інституціями). Відтак, розвиток саме національних фінансових ринків є запорукою оптимізації співвідношення між зовнішніми і внутрішніми запозиченнями.

Показник відношення державного боргу до ВВП в Україні є у 2,3–9,3 раза нижчий за відповідний показник у країнах з розвинутою ринковою економікою. У структурі державного прямого та гарантованого боргу найбільшу частку – 30,5% – становить заборгованість за облігаціями державної зовнішньої позики (ОЗДП). Упродовж 2003–2006 рр. Україна здійснила шість випусків ОЗДП на зовнішніх ринках капіталу з метою фінансування державного бюджету з термінами обігу 5–12 років та дохідністю від 7,65 до 3,5% річних [9, 3]. Власне поліпшення боргової ситуації обумовлене виваженою борговою політикою та зменшенням вартості державних запозичень і подовженням терміну їх погашення. Слід зазначити, що Україна віддає перевагу запозиченням на міжнародних ринках, що пояснюється як значно нижчими відсотковими ставками зовнішніх запозичень, так і станом внутрішнього ринку капіталу. Це дозволяє не відволікати внутрішні ресурси на фінансування бюджетних потреб, а кредитування реального сектора економіки здійснювати за допомогою банківської системи.

Стратегічними напрямками розвитку конкурентоспроможної економіки України є:

- підвищення ефективності державної інноваційної політики, формування національної інноваційної системи та її перехід до інноваційної моделі розвитку. Підготовлений проект Зако-

ну "Про стимулювання інноваційної діяльності та виробництва високотехнологічної продукції в Україні" визначає правові, економічні й організаційні засади здійснення державного стимулювання інноваційної діяльності та виробництва високотехнологічної продукції;

- спрямування бюджетної стратегії на забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку економіки та високого рівня соціальної підтримки населення;
- нейтралізація негативних наслідків скасування спеціальних режимів інвестиційної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах (СЕЗ) і на територіях пріоритетного розвитку (ТПР). Доцільно провести комплексне дослідження їх діяльності та визначити перспективи з урахуванням економічної доцільності. Варто узгодити діяльність вітчизняних СЕЗ і ТПР з міжнародними стандартами, визначеними Угодою про субсидії і компенсаційні заходи ГАТТ/СОТ та Міжнародною конвенцією про спрощення і гармонізацію митних процедур. Реалізація таких заходів сприятиме залученню інвестицій в економіку держави та підвищенню ефективності її участі в міжнародному розподілі та кооперації праці;
- відпрацювання пріоритетних векторів та потенційних можливостей застосування іноземних капіталів у національній економіці. Існуючі теоретичні підходи тільки частково дозволяють прогнозувати розміри і напрями руху інвестиційних потоків. Важливо відстежувати взаємозв'язок між обсягами, формами та напрямками залучення іноземних інвестицій, а також з урахуванням національних інтересів визначати критерії прийняття

позитивних інвестиційних рішень і класифікацію проектів за видами та формами діяльності для активізації інвестиційних потоків.

Підсумовуючи усе вищесказане зазначимо, що вплив державного регулювання економіки має сприяти діяльності інститутів ринку і гарантувати дотримання соціально-економічного стабільного розвитку суспільства.

Література

1. Сакс Дж. Д., Ларрен Ф. Б. *Макроекономіка: Глобальний підхід* / Пер. с англ. – М.: Дело, 1996. – 848 с.
2. Стігліц Джозеф Е. *Економіка державного сектора* / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
3. IMF Survey. – September, 1996, p. 8.
4. Giustiniani Alessandro, Kronenberg Roger P. *Financial Sector Conditionality: Is Tougher Better?* // Working Paper IMF № 05/230. – 2005. – December 1.
5. Camdessus Michel. *Capital flows, crises and the private sector*. – Washington: IMF, Institute of International Bankers, 1999. Інтернет: <http://www.imf.org/external/np/speeches/1999/030199.htm>
6. *Від стабілізації – до економічного поступу* // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 212. – 10 листопада. – С. 9.
7. Botman Dennis P. J., Diks Cees G. H. *The Role of Domestic and Foreign Investors in a Simple Model of Speculative Attacks* // Working Paper IMF № 05/205. – 2005. – October 1. – 24 p.
8. *Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007* // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 43. – 7 березня. – Орієнтир. – С. 1–7.
9. *Бюджетна стратегія та її реалізація у 2007 році* // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 226. – 30 липня.
10. *Україна має безпечний рівень державного боргу* // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 233. – 9 грудня. – С. 3.